

21.1.2019

Eduskunta
Sosiaali- ja terveystieteiden valiokunta

ASIA: K 6/2018 vp Yhdenvertaisuusvaltuutetun kertomus eduskunnalle 2018

VIITE: Kirjallinen asiantuntijalausuntopyyntö

Invalidiliitto ry on fyysisesti vammaisten ihmisten valtakunnallinen vaikuttamisen ja palvelutoiminnan monialajärjestö. Liitto edistää ja kehittää fyysisesti vammaisten ja toimintaesteisten henkilöiden mahdollisuuksia osallistua, liikkua ja elää täysipainoista elämää. Edustamme 146 jäsenyhdistyksemme kautta 30 000 fyysisesti vammaista ja toimintaesteistä suomalaista.

Yhdenvertaisuusvaltuutetun havainnot vammaisten henkilöiden tilanteesta

Invalidiliitto ry:n havainnot vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuuden toteutumisesta ovat yhtenevät Yhdenvertaisuusvaltuutetun havaintojen kanssa. Hätkähdyttävää kuitenkin on se, että vammaisuus nousee monella osa-alueella joko suurimmaksi tai toiseksi suurimmaksi syrjintäperusteeksi valtuutetulle tulleissa yhteydenotoissa. Suurimpana syrjintää kokeneena ryhmänä vammaiset henkilöt ovat koulutus- ja opetussektorilla, yksityisissä palveluissa sekä sosiaali- ja terveystieteiden palveluissa. Yhteydenottojen määrä kertoo siitä, että vammaiset henkilöt tietävät oikeuksistaan ja osaavat ottaa valtuutettuun yhteyttä. Toisaalta määrä kertoo myös sen karun totuuden siitä, että vammaiset henkilöt kohtaavat hyvin usein puutteita yhdenvertaisuudessaan ja kokevat syrjintää.

Invalidiliitto toteutti jäsenkyselyn vuonna 2017. Kyselyn perusteella 40 % vastaajista koki yhdenvertaisuudessaan puutteita (N=1577). Loukkaavaa tai syrjivää kohtelua oli kohdannut 24 % vastaajista. Taloudellisen tilanteen perusteella jaoteltuna eniten eriarvoisuutta kokivat työkyvyttömyyseläkettä tai muuta etuutta saavat henkilöt.

Asenteet ja rakenteellinen syrjintä

Kuten Yhdenvertaisuusvaltuutettu toteaa raportissaan, vammaisten henkilöiden osallisuuden ja yhdenvertaisuuden toteutumisessa on paljon tehtävää. Oikeudet ovat

21.1.2019

muodollisesti hyvät, mutta oikeuksiin pääsyssä on ongelmia. Invalidiliitto yhtyy Yhdenvertaisuusvaltuutetun näkemykseen siitä, että vammaisia henkilöitä, esteettömyyttä ja saavutettavuutta ei usein huomioida osana ihmisten ja yhteiskunnan moninaisuutta ennakoivasti uudistusten tai lainsäädäntöhankkeen yhteydessä, vaan mahdollisesti vasta myöhemmässä vaiheessa, jos silloinkaan.

Invalidiliitto on samaa mieltä Yhdenvertaisuusvaltuutetun kanssa siitä, ettei vammaispalvelulain mukainen kuljetuspalvelu yksinään turvaa vammaisten ihmisten yhdenvertaista liikkumista. Invalidiliiton näkemyksen mukaan rajoitteina ovat kuntien toimintakäytänteet koskien matkojen määriä ja liikkumisalueita, sekä asianmukaisen kaluston vähäisyys tietyillä alueilla. Lisäksi julkinen liikenne ei ole riittävän esteetöntä, niin että vammaisen henkilö kykenisi vapaasti liikkumaan. Tiedossamme on myös, että ajoittain esiintyy asenteellisia esteitä tai vammaiselle henkilölle kiusallisia tilanteita julkisessa liikenteessä erityistarpeista johtuen, esim. linja-autoon vievän luiskan asettamisen kohdalla. Tältä osin Invalidiliitto pitää tärkeänä Yhdenvertaisuusvaltuutetun näkemystä siitä, että julkista liikennettä koskevien viranomaispäätösten, ohjeiden sekä lupakäytänteiden yhdenvertaisuusvaikutukset on arvioitava vammaisten matkustajien oikeuksien toteutumisen näkökulmasta.

Vallitseva asenneilmapiiri on edelleen keskeinen tekijä vammaisten henkilöiden kohtaamien ongelmien taustalla. Esteettömyyden huomioiminen ja sen edistäminen on useimmiten asenteista kiinni. **Esteettömyys ja saavutettavuus** niin digialustoilla, palveluissa kuin fyysisessä ympäristössä ovat yhdenvertaisuuden toteutumisen kannalta keskeisiä elementtejä.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu on ottanut kantaa sosiaali- ja terveystalouden tilojen esteettömyyteen. Tilojen lisäksi tulee huomioida myös terveydenhuollon laitteiston esteettömyys. Invalidiliittoon on tullut säännöllisesti tietoa siitä, että terveydenhuollon laitteet eivät ole aina esteettömiä. Vaikeuksia tutkimusten toteutuksessa on ollut mm. hammashoidossa, mammografiassa sekä gynekologisissa tutkimuksissa.

Yhdenvertaisuusvaltuutetulle on tullut lukuisia yhteydenottoja liittyen vammaispalvelujen epäämiseen, joissa kyse ei ole yhdenvertaisuuslain vastaisesta syrjinnästä.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu katsoo, että suuri yhdenvertaisuuden este vammaisille henkilöille, on jäädä ilman tarpeellisia vammaispalveluita. Tähän valtuutetun mukaan valtion tulee puuttua aktiivisesti **turvaamalla vammaispalveluiden riittävät resurssit**. Sosiaali- ja terveystaloudessa onkin tällä hetkellä käsittelyssä uusi vammaispalvelulaki, joka Invalidiliiton näkemyksen mukaan turvaisi nykyistä paremmin kaikkien vammaisten

21.1.2019

ihmisten oikeudet ja parantaisi nykyistä tilaa selvästi. Lakiesitys toisi vammaispalvelut YK:n vammaissopimuksen tasolle.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu esittää, että oppilaitoksen toiminta määriteltäisiin syrjinnäksi, jos oppilaitos ei puutu oppilaaseen tai opiskelijaan kohdistettuun häirintään. Viimeisimmässä THL:n toteuttamassa kouluterveyskyselyssä nousee ikävästi esiin toimintarajoitteisten nuorten puutteet heidän hyvinvoinnissaan. Kyselyn mukaan **toimintarajoitteisten nuoret kokevat muita useammin syrjivää kiusaamista**, fyysistä uhkaa ja seksuaalista väkivaltaa. Nuoret kokivat myös saavansa muita vähemmän tukea ja apua hyvinvointiinsa opiskeluhuollon ammattilaisilta. Invalidiliiton näkemyksen mukaan oppilaitoksella tulisi olla selkeämmät velvoitteet puuttua oppilaan tai opiskelijan kohtaamaan häirintään.

Yhdenvertaisuusvaltuutetun toimivallan vahvistaminen työelämässä esiintyvässä syrjinnässä

Yhdenvertaisuuden toteutumattomuus vammaisten henkilöiden kohdalla työelämässä on noussut esiin viimeaikaisissa kyselyissä. Yhdenvertaisuusvaltuutettu toteutti vuonna 2016 selvityksen vammaisten henkilöiden syrjintäkokemuksista arjessa. Selvityksen perusteella työhönotossa oli kokenut syrjintää 35,4 % vastaajista ja 41,2 % oli kokenut syrjintää työelämässä viimeisen viiden vuoden aikana. Vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunta (VANE) teki vuonna 2017 kyselyn YK:n vammaissopimuksen oikeuksien toteutumisesta ja sen perusteella oikeus työhön toteutui vammaisilla henkilöillä heikoiten.

Yhdenvertaisuusvaltuutetulla on toimivalta edistää työelämän yhdenvertaisuutta yleisesti. Viime vuonna Yhdenvertaisuusvaltuutetun yhtenä painopisteenä oli edistää vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuutta työelämässä, jota toteutettiin mm. yhteistapahtumalla Yhdenvertaisuusvaltuutetun, TE-palvelujen työkykykoordinaattorihankkeen ja Invalidiliiton hallinnoiman Yritystä! –hankkeen voimin. Yhdenvertaisuusvaltuutetun panos asian edistämässä on erittäin tärkeä ja vastaavanlaisten tilaisuuksien järjestäminen tuo asialle laajempaa näkyvyyttä. Yhdenvertaisuusvaltuutetun resursseista tulee huolehtia niin, että vastaavanlaisiin tilaisuuksiin nostaa asioita esille, on mahdollista valtuutetun toimistossa panostaa.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu esittää, että sillä tulisi olla työsuojeluviranomaisten ohella toimivalta arvioida myös työelämässä tapahtuvaa syrjintää. Invalidiliitto kannattaa esitystä, sillä se vahvistaisi syrjinnän oikeussuojaa. Vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuutta koskevat kysymykset ovat nimenomaan Yhdenvertaisuusvaltuutetun osaamisen alaa, oli kyse mistä elämänalueesta tahansa.

21.1.2019

Yhdenvertaisuuslain jatkokehitys

Yhdenvertaisuuden edistäminen on valtion tehtävä. Yhteiskunnassa yhteinen ymmärrys yhdenvertaisuudesta edellyttää koulutusta yhdenvertaisuudesta. Lisäksi yhdenvertaisuusvaikutuksia tulisi säännönmukaisesti arvioida. Etelä-Suomen työsuojeluviranomaisten valvonnassa viime vuonna tuli ilmi, että suurin osa työpaikoista ei tiennyt miten arvioida ja edistää yhdenvertaisuutta.

Invalidiliitto kannattaa yhdenvertaisuuslain edelleen kehittämistä ja Yhdenvertaisuusvaltuutetun toimivallan laajentamista myös työelämän kysymyksissä. Kuten todettua, vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuuden edistäminen nimenomaan työelämässä tarvitsee erityistä huomiota osakseen.

Invalidiliiton näkemyksen mukaan jatkossa tulisi arvioida myös voidaanko asunto-osakeyhtiöt asettaa yhdenvertaisuuslain piiriin. Yhdenvertaisuuslain 15 §:n mukaan kohtuullisia mukautuksia vammaiselle koskeva sääntely kattaa tavaroiden ja palveluiden tarjoajat mutta asunto-osakeyhtiöiden asema on harmaalla vyöhykkeellä. Invalidiliittoon on tullut lukuisia yhteydenottoja vammaisilta henkilöiltä liittyen asunto-osakeyhtiöiden käytäntöihin apuvälineen säilytyksessä, parkkipaikoissa, yksityisen pysäköinninvalvonnan käytössä ja vammaisen pysäköintiluvan haasteissa sekä vammaispalvelulain mukaisten asunnon muutostöiden tai laitteiston asentamisessa. Esimerkiksi sähköinen ovenavauslaite edellyttää taloyhtiön suostumusta, vaikka on vammaispalvelulain mukainen päätös. Asunto-osakeyhtiöiden vastuu kohtuullisten mukautusten tekemiseksi vammaisille henkilöille olisi perusteltavissa vammaisten ihmisten yhdenvertaisuuden kannalta asumisessa. Pelkkä sopimusoikeudellinen konstruktio, kuten huoneenvuokrasopimus tai vähemmistöosakkaan suoja asunto-osakeyhtiöissä, ei ole varmistanut käytännössä vammaisten henkilöiden oikeussuojaa. Asunto-osakeyhtiöissä hallituksessa päätösvaltaa käyttävät kuitenkin yksityishenkilöt. Yhdenvertaisuuslain soveltamisala kattaa lähtökohtaisesti kaiken yksityisen ja julkisen toiminnan. Asuminen asunto-osakeyhtiön hallinnoimassa kiinteistössä ei ole kuitenkaan puhtaasti yksityiselämän suojaan liittyvä kysymys, joka ei liittyisi yhdenvertaisuuslain soveltamiseen.

Lopuksi

Invalidiliitto toteaa, että vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumista on edesauttanut yhdenvertaisuuslain muutos vuonna 2015 ja Yhdenvertaisuusvaltuutetun toimen perustaminen. Yhdenvertaisuusvaltuutettu on tuonut toiminnassaan näkyviin vammaisten henkilöiden kohtaamaa syrjintää ja pyrkinyt edistämään yhdenvertaisuuden toteutumista.

21.1.2019

Muutos verrattuna aiempaan lainsäädäntöön on ollut positiivinen.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu otti syksyllä 2018 myös selvitykseen SUL:n käytännön paraurheilijoiden omavastuuasiassa arvokisoissa. Keskustelu paraurheilijoiden yhdenvertaisuudesta alkoi, kun selvisi, että paralympiatyöntekijät joutuivat maksamaan Berliinin EM-kisoista 900 euron omavastuuosuuden, jos he eivät yllä mitaleille. Invalidiliitto toivoo, että asiaan saadaan yhdenvertaisuutta edistävä ratkaisu.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu toteaa raportissaan erittäin osuvasti: ”Haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten oikeuksien turvaaminen, moninaisuuden näkeminen voimavarana ja yhteiskunta, johon kaikki voivat osallistua, antavat parhaat lähtökohdat hyvinvoivalle ja vahvalle Suomelle. Rakenteellisiin ongelmiin puuttuminen vaatii poliittisilta päätöksentekijöiltä tahtoa ja asian laajempaa tarkastelua. Perus- ja ihmisoikeuksien huomioiminen lainvalmistelussa sekä perus- ja ihmisoikeusmyönteinen laintulkinta ovat merkittäviä tekijöitä, joilla edesautetaan yhdenvertaisuuden ja yleisemminkin perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista.”

Invalidiliitto ry

Helsingissä 21. tammikuuta 2019

Petri Pohjonen
pääjohtaja

Laura Andersson
yhteiskuntasuhdejohtaja

Lisätietoja: Anne Mäki, asiantuntija, koulutus ja työelämä, anne.maki@invalidiliitto.fi